

Maa**k examens** meer **toegankelijk** voor **doven**

□ Iris Wijnen en Tom Uittenbogert

Dove mensen hebben vaak moeite met het begrijpen van de Nederlandse taal. Dit belemmert hen bij het maken van examens. Het is hoog tijd voor veranderingen, zeker als er met de invoering van het Passend Onderwijs meer dove leerlingen in zullen stromen in reguliere vormen van onderwijs.

Taalproblemen bij dove personen

Iemand die doof geboren is of doof wordt voordat de taalontwikkeling op gang komt (prelinguaal doof) loopt het risico op achterstand in de spraaktaalontwikkeling. Om gesproken taal te verwerven is het horen van klanken, woorden en zinnen essentieel. Voor dove kinderen is deze taal niet (voldoende) toegankelijk. Dankzij de neonatale gehoorscreening in de eerste weken na de geboorte worden mogelijke gehoorproblemen al snel onderkend. Ouders krijgen dan vaak het advies om zowel in het gesproken Nederlands als in de visueel toegankelijke Nederlandse Gebarentaal (NGT) te communiceren met hun kind. De Nederlandse Gebarentaal is een visuele taal. De handen, het gezicht en de ogen staan centraal in plaats van de stem en het gehoor. De Nederlandse Gebarentaal is een natuurlijke taal met een eigen lexicon en een eigen grammatica. Een voorbeeld van een verschil met het gesproken Nederlands is dat de volgorde van gebaren in een zin anders is dan de volgorde van woorden in een Nederlandse zin.

Kinderen die opgroeien in een omgeving waarin gebarentaal optimaal en volwaardig aangeboden wordt, verwerven deze taal op dezelfde manier als horende kinderen de gesproken taal verwerven (Baker, van den Bogaerde & Jansma, 2008). Dit geldt dan vooral voor dove kinderen in een gezin met dove ouders die zelf gebaarvaardig zijn.

De meeste dove kinderen groeien echter op in een gezin met horende ouders. Deze ouders hebben meestal geen ervaring met gebarentaal. Ook als deze ouders bereid zijn om meteen gebarentaal te leren en dit aan hun kind aan te bieden, blijft hun vaardigheid achter in vergelijking met de vaardigheid van dove ouders. Hierdoor loopt de communicatie tussen horende ouders en hun dove kind vaak stroever dan wanneer ouders in hun moedertaal met hun kind kunnen communiceren. Het feit dat het taalaanbod in het gesproken Nederlands niet toegankelijk is en dat de gebarentaal niet meteen beschikbaar is, heeft een negatief effect op de taalontwikkeling in de gesproken- en gebarentaal van het dove kind met horende ouders (Knoors, 2011).

Leesproblemen bij dove personen

De problemen voor dove personen met betrekking tot het Nederlands beperken zich niet tot de waarneming of productie van gesproken Nederlands. Uit verschillende onderzoeken is gebleken dat het gemiddelde niveau van leesbegrip van dove kinderen in het basisonderwijs vergelijkbaar is met dat van horende leerlingen in groep 3. Voor dove jongeren in het middelbaar onderwijs ligt het gemiddelde niveau van leesbegrip op een vergelijkbaar niveau met dat van horende leerlingen van groep 4 (Wauters et al., 2008).

Het gebruik van een cochleair implantaat (CI), een apparaat dat dove en ernstig slechthorende mensen de mogelijkheid biedt om (weer) iets te horen, kan een positief resultaat hebben op het niveau van leesbegrip. Dove personen die gebruikmaken van een CI behalen gemiddeld hogere scores op leesbegrip dan dove personen zonder CI. Toch scoren dove personen met een CI lager dan horende leeftijdsgenoten op het niveau van leesbegrip (Vermeulen et al., 2007; Wauters et al., 2008). Dergelijke achterstanden in het leesniveau hebben een duidelijk effect op het kunnen volgen van onderwijs en het kunnen participeren in de horende maatschappij. Het maken van toetsen en afleggen van

Het inzetten van een tolk gebarentaal zou een oplossing kunnen zijn

Enkele feiten:

- 1,5 miljoen mensen in Nederland hebben een gehoorbeperking.
- 45.000 mensen in Nederland zijn doof. Er is bij hen sprake van een gehoorverlies van meer dan 80 decibel. Dat wil zeggen dat het auditief oppikken van de gesproken taal, zonder het gebruik van hoortoe- stellen, bijna onmogelijk is.
- 3-5 % van de horende kinderen heeft een taalontwikkelingsstoornis. Bij dove kinde- ren is de verwachting dat het percentage iets hoger ligt.

Bronnen: Hoorwijzer, juni 2014; Knoors & Mar- schark, 2014.

examens in het gesproken of geschreven Nederlands is daarom voor dove personen minder gemakkelijk dan voor horenden.

Problemen met toetsen in de Neder- landse taal

Dove mensen moeten, net als ieder ander persoon, de mogelijkheid krijgen om examens af te leggen en certificaten te behalen die noodzakelijk zijn voor hun verdere ontwikkeling. Toetsen en examens worden vaak in de Nederlandse taal afgenomen, net als bij ho- rende personen. Het is niet altijd duidelijk of er aanpas- singen gemaakt mogen worden voor dove personen en of deze aanpassingen voldoende voor hen zijn. Zo worden multimedia-fragmenten bij digitale centrale examens voor doven ondertiteld, maar als de leesvaar- digheid van de leerling niet voldoende is, levert dat weer problemen op.

Het inzetten van een tolk gebarentaal zou een oplos- sing kunnen zijn. Een tolk gebarentaal vertaalt alles wat gezegd wordt in gebarentaal en vertaalt geba- rentaal naar gesproken taal voor mensen die geen gebarentaal beheersen. Of het mogelijk is om een tolk in te zetten bij het doen van een examen is voor veel

dove mensen onduidelijk. Daarnaast is het inzetten van een gebarentolk niet een aanpassing die toerei- kend is voor alle dove personen. Het komt regelmatig voor dat een doof persoon de Nederlandse taal niet goed beheerst en ook niet genoeg kennis heeft van de Nederlandse Gebarentaal. Geen enkel taalsysteem is dan echt verworven waardoor het lastig is om de wereld om zich heen te begrijpen.

De te nemen stappen voor het maken van aanpas- singen bij het examen zijn onduidelijk. Vaak moet ruim van te voren aangegeven worden dat de kandidaat een tolk wil gebruiken. Bij het centraal schriftelijk exa- men moeten eventuele aanpassingen bij het examen met de schoolleider besproken worden, waarop deze de aanpassing goed moet keuren.

De onduidelijkheid in het maken van aanpassingen wordt hieronder geïllustreerd met een drietal voor- beelden.

Voorbeeld 1. Examen voor een veiligheidscertificaat

Een dove man van 44 werkt als allround timmerman bij een bedrijf. Zijn baas wil dat hij een veiligheidscer- tificaat gaat halen. De man gaat naar een cursus en neemt een tolk gebarentaal mee, die alles wat tijdens de les besproken wordt vertaald naar gebarentaal. Het is lastig voor deze kandidaat dat hij geen aantekenin- gen kan maken, hij moet namelijk naar de tolk blijven kijken om geen informatie te missen. Tijdens het examen neemt hij ook een tolk mee. De tolk blijkt niet welkom te zijn op het examen. De man had toestem- ming aan moeten vragen om de tolk bij het examen te mogen gebruiken. Dit was onbekend bij hem.

Voorbeeld 2. Cursus sociale hygiëne

Een doof meisje moet voor haar opleiding het certi- ficaat sociale hygiëne behalen. Ze heeft hulp nodig bij het leren en beheersen van de lesstof. De school kan niets voor haar doen. Er is geen expertise aan- wezig om haar hierbij te helpen. Het meisje kan haar certificaat alleen behalen als ze het in haar eigen taal, de Nederlandse Gebarentaal, aangeboden krijgt en tevens hierin examen kan doen. Deze mogelijkheid bestaat nu niet.

Voorbeeld 3. Theorie-examen voor het rijbewijs

Een dove kandidaat mag op voor haar theorie-

Voor toetsen en examens in het vo en mbo is een protocol ontwikkeld door stichting Siméa

examen voor het rijbewijs. Ze heeft de stof thuis goed voorbereid met haar moeder, die veel uitgelegd heeft in de Nederlandse Gebarentaal. Toch zakt ze. Bij de herkansing neemt ze een gebarentolk mee, deze wordt geweigerd. Het CBR biedt de mogelijkheid om individueel examen te doen, met het gebruik van een tolk, maar dit moet vooraf aangevraagd worden. Dit was onbekend bij de kandidaat.

Aanbevelingen

In augustus 2014 is het Passend Onderwijs gestart. Heel veel kinderen met een beperking stromen dan in het regulier onderwijs in, zo ook dove kinderen. Ook wordt het VN-verdrag voor mensen met een beperking ingevoerd. In dit verdrag wordt vastgelegd dat de samenleving voor iedereen toegankelijk moet zijn. Dit betekent dat in het onderwijs en bij onderwijsinstellingen aanpassingen doorgevoerd moeten worden om deze kinderen te kunnen onderwijzen, toetsen en examineren.

1. Met betrekking tot toetsen en examens in het vo en mbo is een protocol ontwikkeld door stichting Siméa, een belangenvereniging van organisaties voor onderwijs en dienstverlening aan leerlingen met een auditieve en/of communicatieve beperking. Dit protocol is opgesteld in samenwerking met cluster 2-scholen - dat zijn scholen voor leerlingen met een auditieve en/of communicatieve beperking -, met het ministerie van OCW, het College voor Toetsen en Examens, de ouderorganisaties en de MBO Raad. In het protocol staan aanpassingen van omstandigheden bij formele toetsen en examens in het vo en mbo vermeld voor dove of slechthorende leerlingen en voor leerlingen met een spraaktaaltoornis. De meest recente versie van het protocol is te vinden op de website van Siméa (www.simea.nl). Het is van belang dat een dergelijk beleid ook voor andere opleidingen wordt ontwikkeld.
2. Het beleid rondom toets- en examenaanpassingen voor dove personen moet worden uitgedragen door een landelijke coördinator, zodat dove personen die een examen af gaan leggen of instellingen die examens afnemen bij dove personen van het beleid op de hoogte zijn.

3. Deze landelijke coördinator moet een persoon zijn met een netwerk binnen de dovengemeenschap die het beleid kan uitzetten en coördineren. Een persoon bij wie scholen en andere onderwijsinstellingen terecht kunnen met vragen als ze te maken krijgen met een dove examenkandidaat. Een persoon die instelling overstijgende projecten kan opzetten om ervoor te zorgen dat dove mensen in Nederland makkelijker toegang kunnen krijgen tot het maken van examens. Een doof persoon heeft hierbij de voorkeur, omdat deze uit eigen ervaring valkuilen kan bespreken en aan kan geven wat belangrijke aandachtspunten zijn bij een examen.

Literatuur

- Baker A.E., van den Bogaerde, B. & Jansma, S. (2008). H3. Gebarentaalverwerving. In: Baker, A.E., van den Bogaerde, B., Pfau, R. & Schermer, T. *Gebarentaalwetenschap: een inleiding*, pp. 63-82. Deventer: Van Tricht.
- Knors, H. (2011). Herijkt taalbeleid voor dove kinderen. *Van Horen Zeggen*, 52(4).
- Knors, H. & Marschark, M. (2014). *Teaching deaf learners. Psychological and developmental foundations*. Oxford University Press.
- Siméa (2013). Protocol toetsen en examens in het VO en MBO, auditief beperkte leerlingen/deelnemers. Te downloaden op: <http://www.steunpunttaalenrekenmbo.nl/steunpuntmbo/download/downloads/protocol-simea.pdf>.
- Vermeulen, A.M., Bon, W. van, Schreuder, R., et al. (2007). *Reading comprehension of deaf children with cochlear implants*. Oxford University Press.
- Wauters, L., Klerk, A. de, Eijk, A. van der, et al. (2008). *Lezen bij dove en slechthorende kinderen. Naar goede praktijken van het leesonderwijs*. Nijmegen: Viataal, Pontem, Radboud Universiteit.

□ Iris Wijnen en Tom Uittenbogert zijn de mede-oprichters van Gebarentaal voor iedereen. www.gebarentaalvooriedereen.nl.
E-mail: info@gebarentaalvooriedereen.nl.

Dit artikel is tot stand gekomen met dank aan:
Anneleen Pors en Margot Willemsen.